

Göteborgs universitets remissvar på betänkandet ”710 miljoner skäl för reformer” (SOU: 2026:2)

Inledning

Detta remissvar har utarbetats vid Statsvetenskapliga institutionen av professor emeritus Peter Esaiasson och professor emeritus Mikael Gilljam på uppdrag av prefekt Lena Wängnerud.

Utredningens övergripande uppdrag är att föreslå åtgärder för ett robustare valsedelsystem. I detta delbetänkande lämnas förslag på sammanhängande, bakomliggande reformer av valsedelsystemet som inte direkt har med valsedelns utformning att göra. Efter ett tilläggsdirektiv behandlar delbetänkandet också frågan om valbarhet och folkbokföring.

Vi finner att utredningen är informationstät, välargumenterad och välskriven. Den utgör ett gott beslutsunderlag.

Med avseende på tilläggsdirektivet delar vi bedömningen att frågan om valbarhet och folkbokföring behöver ses över och tillstyrker utan vidare synpunkter utredningens förslag.

Med avseende på förslagen om ändringar i valsedelsystemet tillstyrker vi den föreslagna riktningförändringen och de allra flesta konkreta förslagen. På en viktig punkt, avskaffandet av partivalsedlarna, avstyrker vi dock förslaget. Här menar vi att utredningen har underskattat förslagets negativa konsekvenser för väljarna.

Övergripande synpunkter

Vi delar helt bedömningen att valsedelsystemet behöver bli robustare. Vi vill särskilt betona att mycket av kritiken mot rådande valsedelsystem kommer från Valmyndigheten och att den delas av Riksrevisionen och även många forskare på fältet. Med tanke på att utredningen har vinnlagt sig om att finna för partierna samlade lösningar på de frågor som behandlas i betänkandet är det viktigt understryka att partipolitiskt neutrala observatörer tämligen enhälligt ser behoven av förändring. Svagheterna med det nuvarande valsedelsystemet är så allvarliga att partierna inför slutbetänkandet bör göra sitt yttersta för att se bortom snävare partiintressen. Förslagen i delbetänkandet löser en del problem men de stora stegen mot ett robustare valsedelsystem kan tas först efter en övergång till en partigemensam valsedel.

Synpunkter på förslagen

De delar av utredningens förslag vi har synpunkter på är dessa:

Förslagen i detta kapitel syftar till att skapa förutsättningar för ett robustare valsedelsystem som är bättre för väljarna, partierna och valadministrationen. *För att detta ska kunna uppnås måste reformerna ses som en helhet* [vår kursivering]:

- Valadministrationen tar över distributionen och ansvarar för att tillhandahålla samtliga valsedlar.

- De s.k. partivalsedlarna (som saknar kandidatuppgifter) tas bort. I fortsättningen bör det endast finnas blanka valsedlar och kandidatvalsedlar.
- Endast partier som uppfyller vissa krav får rätt att delta med kandidatvalsedlar i val.

Vi ser och delar logiken bakom den första och tredje punkten. Den andra punkten däremot framstår som märklig, i synnerhet om man har väljarnas bästa för ögonen. Om förslaget genomförs kommer betydande väljargrupper (upp till 300 000 väljare) som vill rösta på ett etablerat parti att antingen behöva ta en blank valsedel och själv skriva in namnet på partiet och eventuella kandidater eller ta en kandidatvalsedel med namn på personer man saknar relation till.

Vi exemplifierar med karlskogabon som röstar i tre val i en vallokal i Kungsbacka. Med utredningens förslag förväntas väljaren ta valsedlar som innehåller namn på lokala kandidater. Utöver den kognitiva dissonansen som följer av att rösta på personer man saknar relation till hotas i vissa fall valhemligheten när det vid röstsammanräkningen framgår att någon i valkretsen röstat på en lista med Kungsbacka-kandidater. Det krävs inte någon orealistiskt stor personkännedom hos valförrättarna i Karlskoga för att de ska veta vilken individ som tillbringar tid i Kungsbacka och som därför röstat där.

Vi ser heller ingen större extra olägenhet för valadministrationen att i vallokalen behöva hålla reda på också partivalsedlarna. Dessa kan till exempel placeras tillsammans i den första raden/kolumnen i valbåset och då är det möjligt att snabbt överblicka om något parti saknas. Svårigheterna för valadministrationen att hålla uppsikt över tillgången på valsedlar i röstbåsen är en betydande svaghet med systemet med partiunika valsedlar, men förekomsten av även partivalsedlar medför rimligen ingen större marginalsvarighet.

Om partivalsedlarna blir kvar behövs en justering av den tredje punkten för att den eftersträlvade flexibiliteten i systemet ska uppnås. Förslagsvis kan formuleringen vara ”...rätt att delta med partivalsedlar och/eller kandidatvalsedlar”.

Avslutning

Avslutningsvis vill lyfta att utredningens förslag med en stärkt roll för blanka valsedlar för in ett nytt element i valsedelsystemet. I utredningens förslag är det främst utlandsröstare och de som röstar på nybildade partier samt (eventuellt) väljare som röstar utanför den egna kommunen som förväntas själva fylla i sin valsedel. Samtidigt som vi menar att det är olyckligt med helt blanka valsedlar för vissa väljare som ”bara” vill fortsätta rösta på ett etablerat parti utgör reformen i praktiken ett steg på vägen mot en partigemensam valsedel. I det illustrerande förslag till partigemensam valsedel som valmyndigheten tog fram för några år sedan kunde väljarna kryssa för det parti man ville rösta på medan väljare som ville personrösta förväntades att skriva in numret på den föredragna kandidaten. Det är knappast någon väsensskillnad mellan utredningens förslag om en större roll för blanka valsedlar och det betydligt robustare systemet med en partigemensam valsedel.

Vi hoppas att utredningen i sitt slutbetänkande går kritikerna till mötes och föreslår en partigemensam valsedel. Det är talande att enbart en minoritet av världens demokratier använder partiunika valsedlar.